

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning.....	1
<i>Med det globala i sikte - nordisk folkhögskola och internationalisering.....</i>	<i>2</i>
På jakt efter en global folkbildningspedagogik i de nordiska folkhögskolorna	2
KVALITATIV UNDERSÖKNINGSDESIGN	3
Metod och tillvägagångssätt i projektarbetet	3
Nätverksmöten i de fyra nordiska länderna	4
DE NORDISKA FOLKHÖGSKOLORNAS VAD, VARFÖR OCH HUR SAMT VEM OCH VAR – NÅGRA PEDAGOGIKTEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER	5
Kartläggningens resultat.....	6
Långt borta och nära undersökningens två huvudperspektiv	6
Demokratiutveckling hemma och borta – folkhögskolans roll som demokratifrämjare.....	7
Kulturförståelse i folkhögskolan – kulturmöten socialt etniskt nationellt.....	8
Globalt medborgarskap via folkhögskolan – medborgare i en gemensam värld.....	10
Folkhögskolan och hållbar utveckling – materiellt och socialt ansvar	11
FOLKBILDNINGSDESIGN MED SIKTE PÅ DET INTERNATIONELLA OCH GLOBALA.....	12
Undervisningens vad – ämnesinriktning och kunskapsinnehåll	12
Hur undervisningen går till – undervisningsformer och metoder	13
Varför man gör det man gör – skälen till valet av verksamhet.....	14
Var studierna sker – i folkhögskolan och andra miljöer.....	15
Vem som deltar och anordnar – lära för sin egen skull och för andra	16
Sammanfattande om nordiska folkhögskolors verksamhet – lika och olika i internationellt och globalt folkbildnings- eller folkupplysningsarbete	17
Likheter i det internationella och globala.....	17
Olikheter i internationell och global verksamhet.....	18
Den globala medborgaren i nordiska folkhögskolor – några slutsatser	19
SAMARBETE OCH NYA IDÉER I UTBYTTE MELLAN DE NORDISKA LÄNDERNA	20
Lärandet i projektarbete den individuella poängen med att ”nätverka”.....	20
FRAMTIDEN – HUR VI GÅR VIDARE	21
Möjligheter till en gemensam global folkbildningspedagogik	23
Avslutande diskussion och slutsatser	24
REFERENSER	26

Med det globala i sikte - nordisk folkhögskola och internationalisering

På jakt efter en global folkbildningspedagogik i de nordiska folkhögskolorna

Inger Landström

Hösten 2006 påbörjades ett nordiskt samarbetsprojekt om folkhögskolan med ett första möte på Valla folkhögskola i Linköping.¹ Projektarbetet skulle enligt projektansökan gå ut på att kartlägga de nordiska folkhögskolornas *internationella* och *globala* verksamhet. I vid mening kan detta tolkas som den nordiska folkbildningens mellanfolkliga engagemang som sträcker sig utanför de nationella gränserna och i världsomspännande sammanhang. Det skulle också kunna betyda att undersöka folkhögskolornas sätt att i sina verksamheter hantera frågor och behandla ämnen i ett helhetsperspektiv som omfattar hela jordklotet. Enligt projektansökan skulle kartläggningens mål vara att belysa hur ett globalt medborgarskap gestaltas i nordisk folkhögskola.²

En grund för projektet som angavs i projektansökan är folkbildningens ökade ansvar för 'hållbar utveckling' och 'globalt ansvar'. Ur den synvinkeln kan en viktig folkbildningsfråga formuleras: Hur kan internationaliseringsarbetet vid folkhögskolorna i Norden utvecklas med utgångspunkt i folkbildningens förändrade samhällsroll på både kollektiv och individuell nivå?

Men för att bygga för framtiden måste vi först veta hur det ser ut i dagens folkhögskolor i Norden – Danmark, Finland, Norge och Sverige. På Island finns ingen folkhögskola. När vi talar om vad folkbildning är för slags verksamhet kan det se ut som om vi menar samma sak, men när det kommer till vad vi egentligen gör på olika håll så visar det sig ibland vara ganska olika. Ibland använder vi inte heller samma benämningar. Det som vi tar för givet utmanas därför, och kanske medförde detta en otydlighet i projektets målsättning. I de inledande diskussionerna fanns i projektgruppen uttryck för att det inte var så lätt att gå in i projektarbetet som det möjligen inledningsvis verkade vara. Kanhända fanns föreställningen att internationalisering innebär detsamma i alla fyra länderna, men det visade sig snart att skillnader finns i vad som sker i praktiken. Skillnaderna såg ut att bland annat ha sin grund i varierande nationella premisser för att bedriva verksamhet inriktad på den "globala medborgaren" och det internationella i olika aspekter. Därför föreföll det viktigt att ta reda på hur förutsättningarna och eventuella särskiljande villkor ser ut.

---

¹ Inledande projektgruppsmöte Valla folkhögskola i Linköping, Sverige 30–31/10 2006.

² Se Nordisk Folkhøjskoleråds projektansökan till Cirius Nordplus Voksen samt Cirius svar om beviljade medel från den 7 juni 2006.

Kvalitativ undersökningsdesign

För att söka förstå den nordiska folkhögskolefamiljens olika sätt att behandla det internationella och globala – och det gemensamma för hur dessa frågor hanteras – så bedömdes en kvalitativ ansats för kartläggningen och analysen som mest ändamålsenlig. En fördel med kvalitativa metoder är att man kan fånga upp och belysa även pedagogiska aktiviteter och verksamheter som inte är tydligt definierade och därför riskerar att falla utanför formella kategorier. Ett alternativt sätt att kartlägga folkhögskolornas internationella verksamheter hade kunnat vara att ta fram kvantitativa och statistiska mått och att göra strikta jämförelser länderna emellan. Emellertid framstod detta som mindre ändamålsenligt för projektets syfte att i slutänden kunna formulera en ”nordisk global folkbildnings- (eller folkupplysnings-)pedagogik”. En kvantitativ totalundersökning föreföll också vara o genomförbar inom projektarbetets tidsramar.

Syftet med undersökningens design är att skapa en så nyansrik och bred bild som möjligt av vad folkhögskolorna gör. För att ge en bakgrund, mot vilken det går att förstå varför det blir som det blir, så var det också viktigt att ta fram uppgifter om hur de nationella förutsättningarna för globala och mångkulturella aktiviteter ser ut.

Metod och tillvägagångssätt i projektarbetet

I projektets arbetsgrupp har ingått representanter från vart och ett av de nordiska länderna på mandat från sina nationella organisationer, samt en folkbildningsforskare med beteende- och utbildningsvetenskap som ämne.³ Folkhögskolerepresentanterna har som personer deltagit i projektet med delvis olika perspektiv utifrån sitt arbete i sina respektive intresseorganisationer. I Danmark, Finland och Norge gäller det folkhögskolornas nationella organisationer med en samlande funktion för information och administration, i Norge har även en koppling funnits till den pedagogiska verksamheten på en folkhögskola. Sverige har representerats av folkhögskolläraernas fackliga organisation vilket innebär ett lärar- och skolledarperspektiv på nationell nivå.

En arbetsplan upprättades för hur undersökningen skulle gå till och kompletterades med en mall (matris eller struktur) för kartläggningens innehåll.⁴ Syftet med kartläggningens design har varit att ringa in det gemensamma genom att söka såväl kvalitativa likheter som skillnader mellan verksamheterna, i allt från folkbildningstradition till samhällets formella villkor.

---

³ Forskaren har deltagit som vetenskapligt stöd och rådgivare i uppläggnings och utförandet av projektarbetet, som deltagande observatör på alla nätverksmöten, arbetat med analys, utvärdering och avrapportering.

⁴ Projektbeskrivning se Bilaga 1. ”Tankedokument/projektplan” (2006-12-15). Inför första mötet utarbetades en arbetsplan som därefter reviderats något efter diskussioner och nya uppslag. Inger Landström (s 1–2 rev 2007-06-04).

Kartläggningen har bestått av tre delar. För det första en mer utredande och beskrivande del som gällt fakta om förutsättningar och det nationella sammanhanget. Befintlig dokumentation har samlats in och sammanställts nationsvis av arbetsgruppens medlemmar. Dokumentationen handlar om såväl formella förutsättningar, som målsättnings- [policy] och värderingsfrågor. För det andra har den praktiska verksamheten, dess innehåll och särdrag i varje land beskrivits. För det tredje har projektgruppens medlemmar efter ett sista avrundande nätverksmöte på Højskolernes Hus i Köpenhamn i augusti 2007⁵, besvarat en enkät om projektarbetet och dess innehåll. Enkäten gällde å ena sidan kartläggningsarbetets resultat. Arbetsgruppen ombads att besvara ett antal frågor om den internationella och globala folkhögskolepedagogiken. Syftet var att arbetsgruppen skulle reflektera och sammanfatta vad de kommit fram till under arbetets gång när det gällde projektarbetets frågeställningar, med andra ord en utvärdering av resultaten. Å andra sidan har enkäten också handlat om projektarbetsformen och vad arbetsgruppens medlemmar tycker att de fått ut av att arbeta med detta projekt och hur det fungerat, alltså en utvärdering av själva projektet.⁶

Även om det i praktiken visade sig finnas skillnader, som kanske gjorde att vissa frågor i något land kunde framstå som irrelevanta, så har insamlingen av uppgifter och dokumentationen så långt som möjligt skett på samma sätt i alla länderna för att ge likvärdigt datamaterial. Också det avvikande och särskilda bidrar till helhetsbilden och berättar något om det allmänna.

Nätverksmöten i de fyra nordiska länderna

I projektgruppens roll har ingått att inbjuda till och förbereda ett nätverksmöte i det egna landet. Vid nätverksträffarna har nationella villkor, särdrag och praxis kartlagts. Relevanta internationella och globala projekt och kurser av varierande slag har uppvisats av respektive värdland vid fyra nätverksmöten våren och sommaren 2007.⁷ Varje land har valt ut egna exempel som man har önskat lyfta fram. Verksamheter som av olika skäl har ansetts vara särskilt intressanta att visa upp har presenterats för arbetsgruppen. Oftast av lärare eller skolläda som har arbetat med eller varit drivande för projekten på en viss folkhögskola, ibland genom visning av film eller undervisningsmaterial som kommit till i samband med något projekt. En annan uppgift för projektgruppen har varit att dokumentera nätverksmötena och att sammanställa dokumentation från andra nationella nätverksträffar och sammanhang där liknande frågor tidigare behandlats, diskuterats och dokumenterats i olika former. Där har även ingått utvecklingsarbeten av skilda slag och internationellt samarbete. Nordiska FolkbildningsRådets (NFR) nätverksmöten med representanter för

⁵ Avslutande projektgruppsmöte Højskolernes Hus i Köpenhamn, Danmark (17 augusti 2007).

⁶ Se Bilaga 2. "Enkät till projektgruppen" (2007-08-23).

⁷ Köpenhamn, Brenderup højskole (25–26 januari); Oslo, Ringerike folkehøgskole (7–8 mars); Göteborg, Nordiska folkhögskolan Kungälv (26–27 april); samt, Helsingfors, Arbetarakademin Grankulla 6–7 juni).

folkhögskolorna har alltså varit en viktig resurs i undersökningen av vad som sker och tidigare har skett inom folkhögskolan. Från början var tanken att faktasammanställningen skulle göras innan nätverksmötet i inbjudande land. Men av olika skäl blev det inte klart i förväg utan dokumenteringen kom att fortgå allteftersom projektet fortskred. Som ett resultat av projektarbetet föreligger nu en landsrapport med tillhörande bilagor från vart och ett av de fyra länderna.⁸

De nordiska folkhögskolornas vad, varför och hur samt vem och var – några pedagogikteoretiska utgångspunkter

I folkhögskolorna fattas dagligen beslut om hur undervisningen ska gå till, ofta kanske utan att man ens tänker på det som beslutssituationer. Andra verksamhetsbeslut, exempelvis om ämnesinriktningen, är mer genomgripande. Ofta ska sådana beslut förberedas på vägen från idé till en färdigutvecklad kurs som omsätts i handling. Men oavsett om undervisningsbesluten fattas på rutin eller efter mer djupgående planering, så handlar det om det som idag ofta benämns utbildnings- eller kursdesign. I denna process står pedagogikens didaktiska frågor – 'vad', 'hur' och 'varför' i centrum för lärarens uppmärksamhet.⁹ Ibland sker det på ett intuitivt sätt men kan också användas som ett medvetet verktyg i det pedagogiska arbetet. Vad-frågan gäller valet av innehåll, varför-frågan på vilka grunder valet av innehåll ska ske och hur-frågan hur processen ska utformas.

Eftersom vuxnas lärande ingår i varierande sammanhang, eller med ett annat ord är kontextbundet, så kan det också vara viktigt att överväga frågor om 'vem' och 'var'.¹⁰ Vem-frågan berör målgruppen och med vem man ska lära sig, var-frågan svarar på i vilket sammanhang och på vilken plats lärprocesser arrangeras. Kanske speciellt för vuxnas lärprocesser har tidigare erfarenheter och studiesituationens inramning stor betydelse. I detta utmärker sig folkhögskolorna på särskilda vis med sina skiftande verksamheter och varierade former för undervisning och bildning, samt olika miljöer där lärande kan ske. Till exempel har internatboendet visat sig vara betydelsefull som lärandemiljö.¹¹ Det förefaller också rimligt att utgå ifrån att detsamma kan gälla vid praktik och studieresor utomlands, som ingår i den här aktuella studiens sammanhang.

Med samhällsutvecklingen utmanas folkhögskolan nu som förr och söker sin legitimitet. Skolformen har över tid svarat på nya utmaningar både med att anpassa

---

⁸ Se Landsrapporter: Bilaga 3. "Danmark ..."; Bilaga 4. "Finland ..."; Bilaga 5. "Norge ..."; Bilaga 6. "Sverige ...".

⁹ Dahlgren, Lars-Owe. 1990. *Undervisningen och det meningsfulla lärandet*. Linköpings universitet: Skapande vetande, rapport nr 16.

¹⁰ Larsson, Staffan. 2006. *Didaktik för vuxna – tankelinjer i internationell litteratur*. Stockholm: Vetenskapsrådets rapportserie 12:2006.

¹¹ Svanberg Hård, Helene. 1992. *Informellt lärande. En studie av lärprocesser i folkhögskolemiljö*. Akademisk avhandling, Linköpings universitet, Institutionen för pedagogik och psykologi.

sig till de nya kraven i samhällsutvecklingen och genom att utveckla ny verksamhet för samtiden, och då ofta på traditionens grund.¹² Idag talas mycket om internationalisering och globalisering. Också folkhögskolorna får ett ökat ansvar för frågor om hållbar utveckling och globalt ansvar. Genom att studera de didaktiska besluten kommer vi också att se hur skolformens kunskapssyn kommer till uttryck.

I det följande ska kartläggningens resultat presenteras och diskuteras. Längre fram i rapporten kommer ett försök att göras, att utifrån de fyra ländernas exempel härleda (eller inducera) några viktiga folkbildningskvalitéer som kan anses vara mer allmänna för den nordiska folkbildningen. Vilka avtryck sätter den nordiska folkbildningens globala och internationella aktiviteter och verksamheter? Vilka slutsatser kan vi dra om hur ett globalt medborgarskap gestaltas i den nordiska folkbildningen – finns det några gemensamma särdrag?

Kartläggningens resultat

Långt borta och nära undersökningens två huvudperspektiv

Kartläggningen har haft två huvudperspektiv med avseende på vad internationalism, globalisering och därmed vad ett mångkulturellt perspektiv kan innebära i de nordiska ländernas folkhögskolor. Det första perspektivet är huruvida kulturmöten kan komma till stånd inom ramen för folkhögskolornas varierande verksamheter hemmavid. Exempelvis om skolorna är platser där människor från olika kulturområden får möjlighet att mötas, dela erfarenheter och lära av varandra. I det sammanhanget är det intressant att veta om, och i så fall hur, invandrare inkluderas i verksamhet av olika slag. Av intresse är också hur verksamhetens innehåll tar sikte på det internationella och globala, på vilka sätt det kanaliseras och kommer till uttryck. Det andra perspektivet är vad som sker och har skett internationellt, som utlandsförlagda kurser, praktikperioder och studieresor eller i form av utbyten och samarbetsprojekt med andra länder. En aspekt också när det gäller detta är hur ämnesinnehållet inriktas på globalt och internationellt viktiga ämnen.

I avsnittet som följer ska vi se hur folkhögskolorna i de fyra länderna i sina verksamheter tar sig an uppgiften att forma ett globalt medborgarskap. På samma gång är det en berättelse om den nordiska folkhögskolans ansträngningar att pedagogiskt arbeta med internationalisering och mångfald. Beskrivningen utgår från de landsrapporter som producerats inom projektet och reflektioner i projektgruppen när de som representanter för folkhögskolorna i sitt land besvarat enkätfrågorna. En första utgångspunkt tas i frågan: Hur gestaltas den globala medborgaren när be-

---

¹² Landström, Inger. 2004. *Mellan samtid och tradition – folkhögskolans identitet i kursutbudets yrkesinriktning*. Akademisk doktorsavhandling. Linköping Studies in Education and Psychology No 99, Institutionen för beteendevetenskap, Linköpings universitet.

greppen demokratiutveckling, kulturell förståelse, medborgarskap och hållbar utveckling används som raster för att se på verksamheten i de nordiska ländernas respektive sammanhang?

Demokratiutveckling hemma och borta – folkhögskolans roll som demokratifrämjare

Olika aspekter av demokrati, dess uttrycksformer och funktionssätt är en grundbult i de nordiska ländernas styrelseskick och samhällsliv och har traditionellt varit en bärande tankefigur i de nordiska folkhögskolornas verksamhet.

Danska folkhögskolor använder begreppet demokratisk bildning (Demokratisk Dannelse), vilket främst praktiseras i det dagliga internatlivet. Ibland ingår demokrati bland andra undervisningsteman, men det är i det sociala umgänget som demokrati praktiseras, upplevs och lärs. Internatet betyder mycket i dansk folkhögskola, en enda skola har fått dispens från kravet att ha internat (Borups i Köpenhamn). Folkhögskolor har involverat sig i centralt styrda biståndslänkande projekt. Där handlar det inte så mycket om uttrycklig demokratiutveckling – utan mer om att använda folkhögskolans demokratiska praxis, för att skapa bildning och utveckling i länder som Nigeria, Ghana, Sydafrika, Indien, Bangladesh och Nepal. Tyvärr har inte projekten i tillräckligt hög grad fått återverkningar och påverkat danska folkhögskolor.

Utgångspunkten för de finska folkhögskolornas existens finns att söka i ägarorganisationerna (huvudmännen) och deras samhällsuppgifter som har sin grund i medborgarskapet och behovet av samhällsgemenskap. Samarbetsförmåga och kunskaper för att påverka betonas både i ägarnas organisationer och i folkhögskolornas arbete. Att intresset för föreningsarbete, politik och religion i samhället minskar anses vara ett problem. När en allmän föreningskunskap försvinner så läggs möjligheterna att påverka politiskt i händerna på ett fåtal som äger den kunskapen. Den finska folkbildningens givna roll anses vara att främja aktivt medborgarskap. Utgångspunkten för folkhögskolans arbete med medborgarkunskap är fostran till kritisk granskning och att beakta olika synpunkter. Däremot anses det inte fungera att direkt behandla politik och religion. I stället kan man bygga in allmänbildande värden i all utbildning och på så sätt främja aktivt medborgarskap. Internatet ger en unik möjlighet att lära sig fungera tillsammans med andra och i samhället. I internatpedagogikens fostran ingår lärande av vardagsansvar, kommunikation och social förmåga.

Norska folkhögskolornas verksamhet bygger på internatet och för många av eleverna innebär internatboendet ett första steg i att flytta hemifrån. Man får lära sig att delta i gemensamt arbete bland annat genom att gruppvis ansvara för matsalen och hjälpa till i köket. I Norge har de flesta folkhögskolor lördagsseminarier vilket är möjligt eftersom eleverna bor på skolan. Normalt arrangeras 12–16

lördagsseminarier under tiden som en långkurs om 16 veckor pågår, och eleverna görs delaktiga i vad som ska ske vid dessa tillfällen. Många av dessa seminarier handlar om demokrati såväl hemma som ute i världen.

Demokrati är ett av den svenska folkhögskolans viktigaste honnørsord. I det verkliga livet och den praktiska verksamheten kan demokrati omfatta en livsinställning, en människosyn, ett sätt att vara mot andra. I praktiken tar sig demokrati olika uttryck på individnivå såväl som nationellt. Folkhögskolan ger mycket undervisning om begreppet demokrati, men framför allt lever man demokrati i meningen att alla blir sedda, alla har en plats, alla blir en person för sig själva och andra. Syftet är att göra alla medansvariga och involverade och därmed påverkande, det försöker man i alla fall leva upp till på skoltid.

Kulturförståelse i folkhögskolan – kulturmöten socialt etniskt nationellt

Kulturell förståelse är ett begrepp som har många bottnar i sociala, etniska och nationella kulturförhållanden som tar gestalt i kulturella yttringar av olika slag.

Den danska folkhögskolan ger självbilden att man är bra på att integrera och skapa kulturell förståelse bland eleverna. Eleverna umgås i princip på lika villkor, oavsett social bakgrund. Men i realiteten krävs antingen att man själv (eller föräldrarna) har tillräckligt gott ställt för att betala kursavgiften, eller att man har tillräckligt stora sociala problem så att kommunen betalar. Folkhögskolorna är relativt homogena åldersmässigt. Största elevgruppen är mellan 20–24 år men det finns också en tendens att olika skolor rekryterar olika åldersgrupper. Några exempel är: Helnæs FHS som kallar sig ”Højskolen for voksne”, ett antal skolor kallar sig ”Pensionisthøjskolen”, Egå, Ribe och Andebølle är ungdomshögskolor. I de danska folkhögskolorna finns inte många invandrarelever. Bland invandrargrupperna i landet är det få som anser att det är tillräckligt lönsamt att söka sig dit. Den danska folkhögskolan har inte heller något integrationsuppdrag från samhället. I den danska elevgruppen är det mest unga kvinnor, medan det i den (lilla) utländska gruppen ingår flest män. De utländska eleverna på folkhögskolorna är mer välutbildade än danskarna som går där. Flera skolor har börjat tillstå att integration och kulturmöten inte sker av sig självt. Det krävs både att man planerar integrationsprocessen och att man dagligen arbetar aktivt med detta.

I de finländska folkhögskolornas verksamhet är studerandegrupperna mindre homogena än i den vanliga skolan, främst med avseende på ålder och tidigare erfarenheter. Till exempel arbetar många skolor med studiemässig rehabilitering, för att på olika sätt förebygga isolering och utanförskap för underrepresenterade grupper och medborgare som behöver en ny chans. En erfarenhet inom skolformen är att många ungdomar är mer intresserade av internationella frågor exempelvis i Afrika än av samhällsfrågor i hemlandet varför fjärran länders samhällssituation ofta får en exotisk prägel. Inte heller finska folkhögskolor har ett formellt integrationsuppdrag och antalet invandrarelever är litet. Men där de finns ingår invandrar-

studerande på ett naturligt sätt i skolans vardag och möten mellan kulturer kan ske. Folkhögskolor anordnar också särskilda aktiviteter med syftet att skapa kulturmöten utifrån olika sätt att leva. Ibland inbjuds invandrare eller flyktingar från närbelägna flyktingförläggningar för att berätta.

I norska folkhögskolor är elevgruppen mycket homogen. De allra flesta är ungdomar som direkt efter gymnasiet, under ett år av sitt liv i mellanrummet mellan ungdom och vuxen, söker sig till folkhögskolan för personlig utveckling. Med syftet att skapa respekt för andra kulturer arbetar folkhögskolor bland annat i projektform med solidaritetsarbete, hjälpinsatser och att medvetandegöra kulturell egenart. En annan verksamhetsform är utrikes studieresor där det uttalade syftet är kulturmöten och utvecklingssamarbete. Efter studieresorna får eleverna i uppgift att delge andra sina erfarenheter genom informationsarbete exempelvis ute på de vanliga skolorna. Mer sällsynta är kulturmöten i folkhögskolans egen lokalmiljö, där finns knappt några invandrare, vilket också avspeglar förhållandena i det norska samhället. Många kulturmöten sker således långt hemifrån men inte så ofta hemma i folkhögskolans vardagsliv.

Kulturell förståelse kan i svenska folkhögskolor handla om att skapa förståelse för och insikter i att andra kulturella yttringar än de vi är vana vid, är en del av vårt liv och inte ska behandlas som ett exotiskt inslag i tillvaron. Om man utgår ifrån att flertalet kulturer har sin grund i mänskliga behov, så blir de ganska förståeliga och begripliga som levnadsmönster. Ofta gäller kulturell förståelse att också förstå ekonomiska förhållanden. Bland annat hur den ekonomiska levnadsnivån styr en stor del av våra yttre kulturella yttringar, exempelvis låga födelsetal i rika länder och höga i fattiga. Under många år har svenska folkhögskolor haft invandrare som prioriterad målgrupp. Staten har också med ökad invandring och inte minst vid hög arbetslöshet gett skolformen detta uppdrag. Ibland har det skett inom ramen för extra anslag som skolformen fått för att anordna utbildning för arbetslösa. Uppgiften har inneburit insatser både för grundläggande kunskaper i svenska och behörighet i allmänna ämnen. Människor av många nationaliteter har på så sätt fått mer eller mindre goda förutsättningar att mötas i folkhögskolemiljön.¹³ Kulturmöten kan komma till stånd i blandade undervisningsgrupper eller om naturliga mötesplatser finns.

---

¹³ Jfr Eriksson, Lisbeth. "Folkbildning i integrationens tjänst?" i *Årsbok om folkbildning 2003*, Stockholm: Föreningen för folkbildningsforskning. 2003. (s 87–96); även Eriksson, Lisbeth. 1998. *Folkhögskolan som mångkulturell mötesplats*. Stockholm: Folkbildningsrådet.

Globalt medborgarskap via folkhögskolan – medborgare i en gemensam värld

Innebörden av begrepp skiljer sig i vissa fall åt, exempelvis vad medborgerlig bildning betyder i ett globalt perspektiv. Men ändå hanterar folkhögskolorna många gånger sina pedagogiska uppgifter på liknande sätt.

Danska folkhögskolor ser sig gärna som ställen där människor kan lära sig att bli en del av ett globalt medborgarskap. Man vill då bidra till ökade individuella, kollektiva, lokala och globala förutsättningar för att utöva medborgarskapet. När elever vidgar sina vyer från det lokala och nationella, till det internationella och globala, så kan det man lär sig på folkhögskolan användas på en global nivå. Men det är dock inte alla danska folkhögskolor som arbetar med internationella perspektiv och frågor. Internationella samarbeten och kontakter finns främst inom Europeiska Unionen, EU, men också om än mindre vanligt i avlägsna länder i Afrika och Asien.

De finska folkhögskolornas nutida uppgift anses vara att fostra bildade världsmedborgare.¹⁴ I enlighet med sina egna värden har skolformen även tagit på sig att medverka till studiemässig rehabilitering för att motverka utanförskap, vilket kan anses vara en del av den uppgiften. Internationalism och multikulturalism genomsyrar studieplanen i vissa skolor, bland annat med hänvisning till att ett världsmedborgarskap är vardag för ungdomar idag. Arbeta med detta sker dock inte alltid systematiskt utan beror på enskilda folkhögskollärares intresse, kreativitet och kunskaper.¹⁵ Förståelse av mångkultur och globalisering anses vara centralt för ett ansvarsfullt medborgarskap och därför även i folkhögskolans utbildning. Ett skäl till varför det är viktigt är att frågor om ekonomiska faktorer, miljön och människors rörlighet inte är begränsade till närsamhället. I finsk folkhögskola är det internationella starkt förankrat i missions- eller utvecklingssamarbete liksom i studier i språk och kommunikation. Arbeta med dessa frågor sker på flera sätt, i internationella projekt, i utbildningar på uttalad värdegrund, i teman med internationell anknytning eller miljö- och samhällsfrågor med globala perspektiv.

I Norge används begreppet medborgarskap nästan inte alls, men bär ändå en mening och kan definieras utifrån andra för norsk folkhögskola centrala begrepp – som en vilja att ta ansvar för jordens alla människor, att vara medveten om sin egen roll, demokrati och rättvis fördelning, hållbar utveckling. Många folkhögskolor arbetar efter dessa värderingar för att medvetandegöra att individuella val har stor betydelse. Som i projektet ”Pedagogikk for de Rike”¹⁶ där man bland annat i seminarier arbetar med attityder och värderingar. En annan typ av projektarbete är

---

¹⁴ Globalt medborgarskap: se Finlands landsprotokoll: kapitel 3, 4 och bilaga 4.

¹⁵ Finlands Folkhögskoleförbundet, Rapport från KANSA(=folket)-projektet, 2006. Översättning stencil (s 12). Utifrån diskussioner förda vid finska folkhögskolor om att stödja och främja aktivt medborgarskap.

¹⁶ Se: www.pedagogikkforerike.no

gestaltning genom drama och teater som i uppsättningen ”Skal vi Handle?”. Även i andra former sker verksamhet som ser ut att syfta till ett ”globalt medborgarskap”, exempelvis undervisning om aktuella nord-syd-relationer och utvecklingssamarbeten som pågår. En annan verksamhet är praktiskt biståndsarbete med insamling av medel till projekt som skolorna har i utvecklingsländer.

Inom den svenska folkhögskolan får globalt medborgarskap ofta sin betydelse som en sammansmältning av det svenska med det internationella. Ett medvetet medborgerligt begrepp uppstår då som placerar in samhällsmedborgaren, folkhögskoleeleven, kursdeltagaren i ett globalt perspektiv. Syftet är att förstå din plats i världen och vad den betyder, vad du har för rättigheter och skyldigheter. Att förstå vad mänskliga rättigheter innebär och att ha förmågan att handla utifrån denna kunskap, är en viktig del av medborgerlig bildning. I svensk folkhögskola kan studierna också, i den mån man studerar maktbegreppet och dess utövare, resultera i en minskad respekt för makten.

Folkhögskolan och hållbar utveckling – materiellt och socialt ansvar

Begreppet hållbar utveckling handlar allmänt sett om olika materiella och sociala förhållanden i samhällsutvecklingen och används ofta när det gäller miljö- eller ekonomi. Hållbar utveckling handlar om att göra ansvariga val inför framtiden.

I många av de danska folkhögskolornas aktiviteter ingår hållbar utveckling på ett underförstått sätt och mycket sällan uttryckligen. Många skolor försöker i hanteringen av verksamheten att lägga om den dagliga hushållningen och driften av skolan, motiven är då ekonomiska och inte miljömässiga. Ett projekt riktat till nordiska folkhögskolor, ”Balanceakten”, fick bra fotfäste i Norge och Sverige, men inga danska folkhögskolor gick helhjärtat med.

Hållbar utveckling kan i finska folkhögskolor gälla den fysiska miljön, men också hållbarhet i samhälleliga värden och social hållbarhet. Dessa frågor ingår i många ämnen och projekt. Det finns många termer som illustrerar synen på vad som anses viktigt i folkbildningspedagogikens globala och internationella sammanhang. Vissa pekar ut viktiga fysiska eller sociala fenomen medan andra bär en handling och visar att detta kräver aktivt ställningsstagande. Miljö, klimatförändring, immigration, invandrare, utlänningar, fredsuppfostran, utvecklingssamarbete, mission, naturskydd, återanvändning, avfallshantering, kulturmöte är några sådana begrepp.

Norsk folkhögskola har startat ett projekt som skall göra folkhögskolorna mer miljömedvetna. Projektet siktar på att utveckla ”Bransjekrav” (miljökrav) som folkhögskolorna måste förhålla sig till för att bli en ”Miljøfyrtårnskole”. Miljö- och klimatmedvetenhet är en del av skolornas vardag, men individuell medvetenhet och globalt ansvar är centralt i detta projekt.

Hållbar utveckling är som begrepp nytt men beskrivs som en gammal grundinställning i svensk folkhögskola. Begreppet återspeglar folkhögskolans inställning

de senaste 30 åren – om en möjlig utveckling för vår planet och människorna. I det perspektivet bakåt ser det ut som om det officiella storsamhället har kommit ikapp denna skolform när det gäller begreppet hållbar utveckling. Kanske kan man säga att folkhögskolan gått före i dessa viktiga frågor? En skillnad är dock att folkhögskolan har ett helhetsperspektiv på begreppet hållbar utveckling, medan den officiella inställningen styrs av ekonomiskt tänkande.

Folkbildningsdesign med sikte på det internationella och globala

Hur ser då undervisningens design ut i nordiska folkhögskolor – hur framträder det som är internationellt och globalt i verksamheten? Traditionellt har skolor i alla länderna engagerat sig i globala frågor om än i olika former och med olika inriktning. För att uppnå målet att medvetandegöra globalt ansvar arbetar man på olika sätt och uppläggningsen av typiska (ofta förkommande) kurser och projekt varierar.

Undervisningens vad – ämnesinriktning och kunskapsinnehåll

Flera danska folkhögskolor har reselinjer där resan är en del av kursen, eller där kursen tränar eleverna inför en efterföljande resa till länder och projekt som skolan samarbetar med. Några exempel är ulandsarbete i Bolivia i Che Guevaras spår, cykelexpedition i Burkina Faso, ”världsklassen”, volontär i Asien, Afrika, Latinamerika, att upptäcka Ghana, musikresor i USA, politikresor i Kina eller etniska resor. Andra ämnen och kurser gäller internationell politik, interkulturell kommunikation, demokrati och mänskliga rättigheter samt ulandslinje. Därutöver riktar sig flera skolor till utländska elever som skall lära sig om Danmark, exempelvis (International Class), eller som behandlar både inhemska och utländska förhållanden (Euro Class).

I finländska folkhögskolor handlar linjer och kortkurser inom det internationella området om språk och kulturmöten, mission, ekologi och miljöfrågor, samt global ekonomi. Dessa linjer och kurser vänder sig vanligen till finländska studerande. Internationella linjer utbjuds idag som Antropologi och kulturkännedom, Geografi respektive Biologi och hållbar utveckling, Språk och kultur, Mångkulturell språklinje, På väg till världen, Aktiv medborgare i arbetslivet (inriktning på global ekonomi och mångkulturell miljö), Natur- och ödemarksguide (naturskydd och hållbar utveckling), Tillbaka till naturen, Skärgårdens geografi och natur, Grundexamen i turism eller Resetjänstlinje. Internationella yrkesutbildningslinjer finns på motsvarande sätt som inom det fria bildningsområdet. Kristna folkhögskolor anordnar missionskurser med studieresor utomlands, exempelvis Linjen för mission och kultur, Missionsarbetarnas linje, Missionskurs och International School of Bible and Missions. Endast i kristna skolor sker undervisning på engelska. För invandrare finns särskilda linjer och kurser vilka ingår som en del i den

integrationsplan som kommunen fastställer. Ett tjugotal folkhögskolor har invandrarlinjer. Men när invandrare väl har lärt sig finska kan de även gå övriga linjer.

Den norska folkhögskolemiljön har ett gemensamt mål att utveckla självständighet, ansvar och insikt i egna och andras samhällsroller. Några ämnen är internationell politik, utvecklingssamarbete, globala frågor och tendenser, språk och förberedelser inför studieresor. Det har visat sig att många ungdomar önskar arbeta med utvecklingsfrågor. De är också villiga att betala för studieresor till utvecklingsländer.

Svenska folkhögskolor erbjuder studier i internationella, sociala och ekonomiska förhållanden, ulandsproblematik, bistånd, kulturella likheter och olikheter, världsordningen, Sveriges plats i världen, mänskliga rättigheter med mera. Globala frågor ingår både i allmän kurs och specialkurser om till exempel kvinnors och barns situation i södra Afrika. Kunskapsinnehållet beror på kursnivå, inriktning och kursdeltagares behov. Inhämtningen av kunskaper kan ske på såväl basnivå som högskolenivå.

Hur undervisningen går till – undervisningsformer och metoder

I Danmark sker undervisningen i dessa frågor på samma traditionella högskolevis som i övrig undervisning. Vanligtvis är det en lärare som arbetar med elevgruppen. Ett dygn på en dansk folkhögskola är inte skarpt uppdelad i undervisning och fritid. Aktiviteter utanför klassrummen värderas lika högt och det sociala umgänget och olika plikter (som städning) räknas också som en viktig del av bildningen på folkhögskolan. Det är genom denna helhet i undervisningen eller folkhögskolebildningen, som den studerande blir en upplyst människa.

Som särskilt viktigt också i finska folkhögskolors pedagogik framhålls interntet, helheten i studiesituationen och situationsbaserat lärande, upplevelser, projekt och kulturträffar. Därutöver framhålls den särskilda läroplanen för invandrarlinjer. Folkhögskolans styrka är möjligheterna att variera studiemetoderna och att lämna klassrummet. Gemensamma aktiviteter och studiemetoder som baseras på dialog, bland annat "den demokratiska dialogens modell", på simulering och rollspel, äventyrspedagogik, historieteater och trädgårdsskötsel är andra sätt. Genom detta tränas exempelvis ansvarstagande, samarbete och symboliskt meningsskapande. Pardanskurs där paret utgörs av en "normal" och en rörelsehindrad studerande, samt Dialogue for peaceful change-, och Cross generation teaching-metoderna är andra sätt att öka förståelsen för andras villkor och mellan grupper.

Vanliga undervisningsupplägg och metoder i norska folkhögskolor är temastudier, gruppundervisning, självständiga uppgifter och eget arbete samt externa föreläsare. Den globala undervisningen sker i form av seminarier och kortare projekt, valbara ämnen 2–3 timmar per vecka eller linjämnen 9–18 timmar per vecka. På en linje kan också ingå en studieresa i något utvecklingsland. Innan utresan förbereds studieresor hemma på folkhögskolan. Därefter ingår dokumen-

tation av upplevelser och erfarenheter under resan. Slutligen sker efterarbete i form av att informera och berätta för andra om studieresan, till exempel ute på skolorna, och att göra informationsmaterial utifrån sina erfarenheter och vad man lärt sig.

Svenska folkhögskolor arbetar gärna med varierade former och metoder för att passa deltagare och kurs. Projektarbeten i mindre grupper är vanliga. Studier på plats, som studieresor till ett visst område, en viss kultur eller miljö är ofta en del av en kurs. Vid resor får deltagarna ofta ett uppdrag som fungerar som hjälp vid inläringen och ett sätt att föra ut sin kunskap. Uppdraget kan exempelvis vara att göra en film om jordlösa bönders kamp för överlevnad i Brasilien. Filmen visas sedan i Brasilien som ett led i de jordlösas kamp och i Sverige för att dela med sig av de kunskaper man fått under resan. Viktigt hela tiden är kursdeltagarnas egen aktivitet och kunskapssökande och dessutom lärarens lyhördhet för deltagare och utveckling. I kurser som har internationell och global inriktning har ny teknik kommit att börja användas alltmer, framför allt Internet och annan digital teknik.

Varför man gör det man gör – skälen till valet av verksamhet

De flesta danska skolor önskar bidra till att upplysa människor och skapa en bättre värld. Därför söker man utforma kursteman utifrån etiska, moraliska och ideologiska utgångspunkter. Samtidigt måste skolorna vara pragmatiska för att få tillräckligt stort elevantal och behöver därför kompromissa och erbjuda kurser som unga vill delta i. Men enstaka skolor har ibland varit alltför inriktade på att utarbeta attraktiva kurser, samtidigt som man för att generera volym i verksamheten också okritiskt har tagit in många utländska elever, vilket visat sig inte vara bra.

Det traditionella är viktigt för den finska folkhögskolan även om skolformen alltid varit öppen mot samhället och anpassat sig till samtiden. Globalt medborgarskap är idag ungdomars verklighet. Många skolor har med hänvisning till sina huvudmän alltid varit internationella, som de sex som har kristna huvudmän med stark betoning på missionsarbete. Få ungdomar söker emellertid till en traditionell internationell linje vilket förr fanns på många folkhögskolor men idag låter gammaldags. Internationella kurser marknadsförs därför med modernare och mer lockande namn. Men att enbart fokusera på internationell verksamhetsinriktning ger inte hela bilden av global folkbildning. Globalt viktiga frågor behandlas även i miljöprogram eller liknande. Att lära eleverna leva med sikte på hållbar utveckling handlar då om det egna beteendet i till exempel miljöfrågor. Det har således med etiska ställningstaganden i globalt viktiga ämnen att göra. Men folkhögskolorna har också ekonomiskt anpassat utbudet till utbildningsmarknaden. Eftersom eleverna själva får betala sina studier, kost och logi varje termin (täcks av studiestödet för dem som fyllt 20 år), så anpassas utbudet också till efterfrågan. Finska staten ger folkhögskolorna extra stöd (studievouchers) för att finansiera friplatser eller kraftiga rabatter för vissa grupper, till exempel invandrare.

Flertalet norska folkhögskolor har stora erfarenheter på det internationella området och förtrogenhet med vad som fungerar. Många folkhögskolor som drivs av kristna rörelser och organisationer har lång erfarenhet och kompetens i missions- och utvecklingsarbete i utvecklingsländer. För enskilda elever är studieresan årets höjdpunkt. Studieresor är också en motivationsfaktor i inläringen av kunskap om utvecklingssamarbete och global förståelse.

Svenska folkhögskolor väljer internationella och globala aktiviteter utifrån skolans intresse och policy. Det finns också ett stort intresse för den här typen av kurser och medför att det går bra att rekrytera deltagare. I grunden är det fråga om ett genuint internationellt engagemang hos skolan och huvudmannen. Ofta har kurserna uppstått ur enskilda lärares specialintresse och kunskaper, det vill säga eldsjälar som brinner för global solidaritet.

Var studierna sker – i folkhögskolan och andra miljöer

I Danmark sker undervisningen till allra största delen på skolan där eleverna också bor, 78 av 79 danska folkhögskolor är internatskolor. Enligt lagbestämmelser får bara en liten del av undervisningen ske i utlandet. Flertalet utlandsresor har ett socialt inre syfte för skolan, att öka sammanhållningen i elevgruppen.

Även i finska folkhögskolor sker studierna huvudsakligen på folkhögskolan, ibland utomlands på studieresor eller praktikperioder. När man talar om internatets pedagogik, så kan fritiden ofta tolkas som studietid. Trots att elevkåren är frivillig (i de flesta fall) och sysslar med evenemang på kvällarna och veckosluten, så utgör elevkårverksamhet ändå en del av studierna och uppfostrandet till aktivt medborgarskap. Då kan miljön vara torget, kommunens gator, bibliotek, olika medborgarorganisationer och föreningar eller andra ställen där aktiviteter förläggs.

På norska folkhögskolor sker också det mesta av internationell och global verksamhet i skolmiljön. Undervisningen försiggår i ämnen knutna till solidaritet och internationell förståelse, vid seminarier med interna och externa gästföreläsare, eller i solidaritetsaktioner och insamlingar till skolans samarbetspartners i utvecklingsprojekt eller i nationella insamlingar. I lokalmiljön initierar man och deltar i lokala insamlingar, utför egna aktioner på köpcenter, ute på gatorna eller som Operation dagsverke. Enskilda skolor har internationella arrangemang då man inviterar invandrare i sin lokalmiljö.

I Sverige sker studierna som i de övriga länderna mest i skolmiljön och till viss del i studieresor utomlands. Det finns också några folkhögskolor som har kurser som innehåller längre praktikperioder i något utvecklingsland långt borta. Men det blir vanligare att studierna också sker på plats i deltagares miljöer, som storstäders förorter i invandrartäta områden. Numera finns många folkhögskolor i städerna, en del av dem är filialskolor till landsbygdsskolor. Detta är inte en typisk folkhögskolemiljö, men har blivit allt vanligare under senare år och utvecklingen fortsätter.

Vem som deltar och anordnar – lära för sin egen skull och för andra

De danska folkhögskolorna är självständiga enheter, var och en med demokratiskt vald skolledning som i sin tur anställer föreståndaren. Skolledningen och föreståndaren bestämmer den överordnade riktningen för verksamheten, ofta i enlighet med skolans tradition. Nästan alla skolor har 20–24-åringar som primär målgrupp, flertalet är danskar. Folkhögskolorna profilerar sig på olika vis och vänder sig till grupper med särskilda intressen. Några exempel är ”Pensionisthøjskolen Rude Strand”, ”Andebølle Ungdomshøjskole”, ”Europahøjskolen på Kalø”, ”Den Internationale Højskole”, ”Gymnastikhøjskolen i Ollerup”, ”Musik og Teaterhøjskolen”, ”Kommunikationshøjskolen Vallekilde”, ”Luthersk Missionsforenings Højskole”. För de flesta eleverna innebär tiden på folkhögskolan självbildning och personlig utveckling. För dem är syftet studieförberedelse och grund för senare yrkesval. En liten grupp elever lär sig uttryckligen för andra, särskilt deltagare på volontärlinjer.

Tre historiska minoritetsgrupper i finska folkhögskolan är samer, finlands-svenskar och rysktalande. På grund av bristande elevunderlag integrerades en samisk folkhögskola som fanns i Lappland med en yrkesskola. Samtidigt är sexton (18%) av Finlands 90 folkhögskolor svenskspråkiga, alltså nästan en femtedel som kan jämföras med att bara ungefär en tjugondel av befolkningen är finlands-svenskar (5.5%). Största gruppen invandrarelever är ryssar. Ryssarna är också den största gruppen invandrare bland personalen i de finska folkhögskolorna. Många invandrare går på invandrarlinjer som finns på 20 folkhögskolor, ofta på uppdrag av Arbetskraftsbyrån (Arbetsförmedlingen) för att fullgöra en av kommunen upprättad integrationsplan. Invandrare som kan tillräckligt bra finska kan integreras med finska elever på allmänna linjer. Några få folkhögskolor kan ta emot utomeuropeiska elever. För att få studievisum måste man nämligen studera på en examensinriktad utbildning som ger formell kompetens.

I norsk folkhögskola är flertalet elever och personal infödda norrmän, nästan inga invandrare deltar i folkhögskolornas verksamhet. Ibland inbjuds lokalbefolkningen till olika aktiviteter och det kan också gälla invandrare i närmiljön. Någon gång deltar också elevernas föräldrar och familj. När kristna folkhögskolor utbildar för missions- och utvecklingsverksamhet, så lär man sig för att bistå och hjälpa andra till ett bättre liv. Flertalet unga elever på de norska folkhögskolorna går där med ett personlighetsutvecklande syfte, att under ett år få ägna sig åt bildning och kultur. Under studietiden ingår att delta i hjälpinsatser och insamlingar då man förväntas solidariskt hjälpa andra med sämre förutsättningar för att lindra smärtan hos människor i nöd.

Målgrupper är noga valda i den svenska folkhögskolemiljön och därmed också för de internationella kurserna som är omsorgsfullt genomtänkta av anordnande skola. De mest avancerade kurserna har välutbildade ungdomar som deltagare.

Allmän kurs vänder sig ofta till äldre studerande (över 25 år) med låg utbildningsnivå. På svensk folkhögskola är hälften (50 %) av deltagarna under 25 år och således hälften (50 %) över. På specialkurser är syftet att deltagarna ska kunna använda sina nyvunna globala kunskaper i ett kommande eller nuvarande yrke. Syftet med internationell inriktning på allmän kurs är att de studerande ska få en helhetsbild av mänsklig utveckling och ett globalt medvetande.

Sammanfattande om nordiska folkhögskolors verksamhet – lika och olika i internationellt och globalt folkbildnings- eller folkupplysningsarbete

I berättelsen om den nordiska folkhögskolan är det dags att sammanfatta folkhögskolornas arbete med internationella och globala frågor. Vad är enligt representanterna i projektgruppen mest karaktäristiskt för de fyra ländernas internationella och globala folkbildningspedagogik? Vilka är likheterna? Vilka skillnader finns?

Likheter i det internationella och globala

Från danskt håll framhålls mångfalden i skolornas internationella aktiviteter och engagemang. Många skolor vill gärna arbeta med och för det internationella. Det pågår många olika aktiviteter parallellt som kompletterar varandra, samtidigt som några skolor inte gör någonting alls på området.

Utifrån finländsk synvinkel lyfts ett flertal likheter fram, både vad gäller metodiken och förutsättningarna för det internationella arbetet. Metodiskt först och främst den pedagogiska miljö som internatet utgör, men också de pedagogiska möjligheter som finns i flexibiliteten och mångsidigheten i läroplanens innehåll och arbetssätt. En gemensam grund för kulturell förståelse, internationella nätverk och uppskattning som visas för folkhögskolornas internationella arbete, finns att söka i många av huvudmännens internationella arbete, till exempel missionsverksamhet. Ett engagemang för social hållbar utveckling framkommer tydligt som relationer mellan nord-syd och väst-öst. Europabetoningen är mest uppenbar i Danmark men märks också i de övriga länderna och växer sig starkare även i Finland. En viktig förutsättning för kanaliseringen av intresset för internationellt och globalt arbete i alla länderna är projektformen och åsiktsbildning genom olika kampanjer.

I den norska kontexten framstår motivationen och intresset för de internationella och globala perspektiven samt viljan att aktivt arbeta för en bättre värld, vara det viktigaste som förenar de nordiska folkhögskolornas internationella aktiviteter. Också viljan till nordiskt samarbete och sökandet efter vad man gemensamt kan verka för på detta område är en viktig gemensam bas.

Från den svenska horisonten framhålls särskilt betydelsen av lärarnas engagemang och folkhögskolornas föresatser att engagera sig internationellt på något sätt. En viktig grundläggande förutsättning som förenar den nordiska folkhögskolan är intresset för att få till stånd ett globalt medvetande.

Olikheter i internationell och global verksamhet

En tydlig skillnad mellan länderna, som framträder ur danskt perspektiv, är synen på hur totalt omslutande folkhögskolan måste vara – om bildning bara kan ske under förutsättning att hela dygnet tas i anspråk eller om det också är möjligt att uppnå i skolan på dagtid. Det sätter fokus på internatet i motsats till folkhögskolor i externatform, vilket anses få grundläggande betydelse även för internationella aktiviteter. Former för hur internationellt samarbete och projekt bedrivs skiljer sig också åt. På vissa håll sker samarbete på skolnivå, antingen mellan enskilda skolor eller i mindre nätverk av skolor, medan internationella aktiviteter i andra fall sker inom ramen för centralt styrda projekt. I extrema fall genomförs centrala projekt och internationellt samarbete i stort sett utan medverkan av några folkhögskolor alls. Synen på vad som är ”externt” internationellt arbete skiljer sig också åt. Allt utanför gränsen är internationellt när man som i Danmark främst vänder sig till Europa, medan de andra länderna oftare samarbetar med projekt i andra världsdelar. Ytterligare en skillnad gäller målgruppen icke-nationella deltagare. I Sverige finns relativt många invandrare och likaså på folkhögskolorna. Även i Finland arbetar man som i Sverige aktivt för att invandrargrupper ska söka sig till skolformen, medan detta inte alls prioriteras i Danmark och Norge.

Också ur finländskt perspektiv framhålls skillnader där Finland och Sverige å ena sidan är mer lika när det gäller invandrare som målgrupp, och Danmark och Norge å den andra inte vänder sig till invandrargrupper. Samma skiljelinje går mellan kompetensgivande och fri bildning, där Sverige och Finland fångar upp deltagare som behöver kompletterande grundutbildning för att kunna gå vidare medan Danmark och Norge framför allt syftar till personlig bildning. Få traditionella internationella linjer finns i Finland. Det slags resans pedagogik som finns i norska kurser finns också i Finland men inte i samma omfattning. Grundförutsättningarna för att bedriva internationell verksamhet skiljer sig också åt genom finansieringen och lagstiftningen om folkhögskolornas arbete.

Norge framhåller å sin sida att mycket är lika trots att satsningar inte sker på samma områden, främst beroende på skilda betingelser och förutsättningar för olika insatser. En viktig sådan förutsättning är internatets stora betydelse i dansk och norsk folkhögskola. Danskarna vänder sig också i sitt internationella arbete ofta ut i Europa, medan internationaliseringen i Finland präglas av förhållandet till Ryssland och invandringen därifrån. I Sverige arbetar man aktivt för att möta invandrarna inom landet, men också med många globala projekt och samarbetsparter på olika håll i världen.

Med utblick från Sverige framträder skillnader mellan länderna i hur och var kurser bedrivs. Skiljelinjerna går mellan vilka uppdrag folkhögskolor har, eller tar sig. Danmark arbetar på en fri utbildningsmarknad och med internatet som ryggraden i skolans verksamhet. Ekonomiska möjligheter till internationella kurser saknas ofta. Finlands folkhögskolor verkar i närmare samarbete med ordinarie skolväsende och inte minst universitetet. Norges folkhögskolor är nära knutna till en viss åldersgrupp, allmänna skolsystemet och universitet, och liksom i Danmark är internatet en av de bärande grunderna i folkbildningsidén. Dessa olika allmänna förutsättningar medför också olika förutsättningar för internationellt arbete. Internationella kurser får olika inriktning – i Danmark sker det inte sällan inom ramen för finansiering av EU:s prioriterade områden, i Finland är det ofta knutet till skolans profil exempelvis kristen mission, i Norge i form av resor som efterfrågas av målgruppen ungdomar, samt i Sverige som allmän kurs med specialinriktning eller som fristående internationell kurs med tydligt innehåll, till exempel ulandskurser knutna till skolans profil. Unikt för Sverige verkar vara att man medverkar i folkhögskolebyggen och i samarbeten med folkhögskolor i länder i syd och öst, vilket i många fall sker utanför undervisningen. Internationella aktiviteter utom undervisningen förekommer ofta i Sverige även på folkhögskolor utan internat, till viss del i Danmark (Bangladesh), sporadiskt i Norge (Pedagogik för de rika) och som det verkar i mindre omfattning i Finland.

Den globala medborgaren i nordiska folkhögskolor – några slutsatser

Vilka slutsatser kan man dra om folkbildningspedagogikens möjligheter med avseende på internationalisering och att fostra globala medborgare?

Allmänt sett framstår folkhögskolan mot bakgrund av ovanstående i Danmark och Norge mest som en ungdomsskola. I Finland och Sverige har skolformen vid sidan av ungdomarna en stor andel äldre elever som söker en plattform för att få en andra chans till utbildning och arbete. Många av de äldre är kortutbildade eller invandrare, ibland både och. I alla länderna är majoriteten av eleverna kvinnor, och särskilt tydligt i internationella linjer som syftar till volontärarbete. Inte sällan söker sig ambitiösa unga kvinnor med goda betyg från ungdomsgymnasiet till sådana kurser. Detsamma gäller (åtminstone i Sverige) även eleverna i kurser med konstnärlig eller kulturinriktning. Målgruppen är således relativt homogen, och kan man tänka, kanske särskilt välmotiverad för uppgiften. Ur denna beskrivning tar den globala medborgaren gestalt som en ung ambitiös kvinna (eller man) med humanistiska värderingar och ett samvete som rymmer både de egna nära sammanhangen och rättvisa i världen. Ämnen kan gälla sådant som miljö, ekologi, missionärsverksamhet, kulturen i utvecklingsländer eller mänskliga rättigheter. Den globala medborgaren är aktiv i samhället, visar engagemang för att arbeta med frågor som kan göra jorden till en bättre och mer rättvis plats att leva på.

Samarbete och nya idéer i utbyte mellan de nordiska länderna

En intressant fråga är huruvida projektgruppen i och med arbetet i nätverksprojektet fått nya verksamhetsidéer och ser möjligheter som det egna landets folkhögskolor skulle kunna pröva. Avsätter projektarbetet några spår?

Normalt framhålls den danska folkhögskolan ha en ganska svart-vit syn på internatets betydelse för att svara upp mot kraven på en folkhögskola. Från dansk synvinkel lyftes därför det gemensamma folkhögskoleprojektet i Göteborg fram som väldigt inspirerande som modell för hur man lyckats placera en externatfolk-högskola där invandare bor. Ett bra exempel på handlingsinriktad undervisning anses det norska "Pedagogikk for de Rike" vara i och med att det visar hur globala ändringar kan, och skall, börja hemma. Intresset för det nordiska ser ut att ha minskat, många verkar tycka det är mer spännande att som globalister blicka längre bort. Men vi har egentligen mycket att lära varandra, inspirera och samarbeta.

Även från finskt håll lyfts Pedagogik för de rike fram som intressant och att det kunde vara något att erbjuda de finska folkhögskolornas lärare som metod och material. Danmarks ideella strategi och kraftiga betoning på internationellt arbete i danska folkhögskolornas förening (FFD) framhålls också som viktigt exempel. Solidaritetslinjer eller liknande som finns i Finland, Sverige, Norge och Danmark skulle kunna arbeta tillsammans med gemensamma projekt.

I norsk folkhögskola har man redan börjat diskutera hur man kan anknyta till invandrare och flyktingar i folkhögskolornas närmiljö, eftersom de idag har liten kontakt med dessa grupper. Man ser hur det ligger en obrukad resurs och väntar.

Även i Sverige uppfattas samarbete mellan nordiska folkhögskolor i kurser och samarbetsprojekt utanför Norden som en möjlighet. Man kan lära av varandra i utbytet mellan skolor, både vad man bör göra och vad man inte bör göra. Man kan också se hur internationellt arbete är kulturbundet och anpassat efter de nordiska ländernas politik på området, vilket är en utvecklingsmöjlighet och en lärdom i sig.

Lärandet i projektarbete den individuella poängen med att "nätverka"

Projektet kan också utvärderas utifrån vad det har betytt för dem som deltagit i arbetet. Vad har folkhögskolerepresentanterna i nätverksgruppen lärt sig under resans gång och för egen del fått ut av att delta? Finner de att nätverks- och projektarbetsformen är bra, eller kanske till och med är en medveten utvecklingsstrategi för eget lärande och engagemang att utveckla folkhögskolornas verksamhet? Anser de att de själva eller arbetsgruppen borde göra något annorlunda nästa gång?

En viktig lärdom för flera har varit att trots att vi kan uppfatta de nordiska folkhögskolorna som väldigt lika, så uppvisar de många skillnader vid närmare granskning av förutsättningar och verksamhet. Det förefaller som om man tvingas till omprövning av sina för-givet-taganden och drivs att lära nytt när man utmanas i mötet med det främmande. Man har fått ny kunskap såväl om de egna folkhögsko-

lorna, som nya insikter om de andra som man annars haft svårt att få, till exempel om hur globaliserings- och solidaritetsarbete bedrivs i Norden. Nätverksmötena hos varandra och den form de fick för att visa upp internationella verksamheter, ofta av de lärare som arbetade med detta, har uppfattats både som lärorikt och som en bra arbetsform. Också att projektets kvalitet påverkas positivt när det finns forskarkompetens i gruppen lyfts fram.

Ett problem i arbetet var att utgångspunkten för projektet tog för givet att det verkligen finns en nordisk global pedagogik att presentera i ”läroboksform”, men som visade sig vara svårfångad. Syftet blev oklart och var och en förstod det på sitt eget sätt, därför blev det ofta otydligt vad man egentligen talade om. Kartläggningen kom snarare att söka möjligheterna för en global pedagogik, än efter hur en sådan pedagogik de facto ser ut. Ibland försvårades kommunikationen av att arbetsgruppen var mångspråkig. När man kommer från olika kulturer och inte kan använda sitt modersmål, så förstår man inte alltid varandra även om man förstår orden. Kanske hade det varit bra att från början tala mer om förväntningar och att definiera begrepp – fast frågan är om det hade hjälpt? I någon mån är det ju just detta som hela projektarbetet gått ut på och visat att alltihop är mycket komplext.

Arbetsgruppens roller var inte heller tydliga, mötena kunde ha följts upp bättre. I nya projekt skulle det vara bra om möjlighet ges att förankra och utveckla arbetet, underhand genom att i både nationellt och nordiskt forum föra ut vad som pågår, vilket i och för sig torde kräva mer resurser i arbetstid och resor. Att nyckelpersoner från varje land deltog var bra, men kanske hade dynamiken ökat om en lärare per land också hade fått delta? Det var dock inte ekonomiskt möjligt och många lärare deltog trots allt i arbetet när de presenterade sina olika projekt. Om mera resurser funnits skulle projektet som helhet vunnit på att satsa mer pengar på tid för datainsamling, analys och skrivande för att ge större djup och bredd.

Framtiden – hur vi går vidare

Några tankar och idéer om fortsatt nordiskt projektsamarbete har formulerats inom projektet. Projektet har synliggjort att det sker mycket med inriktning på internationellt och globalt arbete i de nordiska folkhögskolorna. Men samtidigt har det också visat sig att det finns stora skillnader i vad man gör, hur man gör det och varför man väljer att göra det man gör. Men projektarbetet har också skapat förväntningar om att folkhögskolor som bedriver olika slags verksamhet inom detta område borde kunna samarbeta och lära av varandra, utan att nödvändigtvis ha precis likadana kurser eller samma innehåll. Så småningom kanske man kan betrakta det nordiska som en enhet, om det skulle vara önskvärt. Men redan nu kan man utifrån de likheter och skillnader som blivit blottlagda i projektet börja tala om samarbete i praktiken omkring globala frågor. Det blir ett sätt att närma sig varandra. Och jag

menar att det är i den processen som den ”nordiska” folkhögskolan kan bli till och skapa sin själv-identitet, när mångfalden berikar och olikheter skapar dynamik.

Till en början har det varit nödvändigt att klara ut hur folkhögskolorna och deras förutsättningar ser ut i de fyra länderna. Samtidigt har det varit viktigt att se vad de i allmänhet har eller inte har gemensamt. På så sätt bildas en bakgrund mot vilken det internationella och globala framträder. Det förefaller vara betydelsefullt att först få syn på sig själv och dem man i samverkan ska arbeta tillsammans med. Man behöver kunna kommunicera och veta att man pratar om samma sak.

Ett konkret projektförslag går ut på att fortsätta ringa in folkhögskolornas pedagogiska förutsättningar genom att, för det första beskriva historiska utgångspunkter och utvecklingen i varje lands folkhögskolerörelser, samt hur folkhögskolan svarat på samhällsutvecklingen. För det andra att beskriva hur folkhögskolorna i varje land arbetar i praktiken, med sina pedagogiska principer, målgrupper och inriktning. För det tredje att relatera de egna pedagogiska inspirationskällorna till andra länders inspiratörer – som till exempel Grundtvig i Danmark till Freire i Brasilien samt Tagore i Indien och Bangladesh – och till hur dessa inspiratörers tankar används i dag. Utifrån detta skulle gemensamma drag, resurser och pedagogisk handling beskrivas främst i det internationella arbetet. Men det skulle också vara berikande att undersöka och analysera hur det ser ut i verksamheten generellt. Vi borde kunna lära oss mera av varandra även på andra områden eftersom vi är så kulturellt lika.

Ett annat förslag gäller hur man kan börja utveckla verksamhet på bredare nordisk bas genom att inbjuda till en träff som inspirerar till samarbete i olika former. Kanske kan något nytt uppstå redan vid ett första seminarium om många från alla de nordiska folkhögskolorna deltar.¹⁷ Folkbildning är i grunden en gränslös idé. En vision i projektgruppen är att den kan utvecklas vidare när många olika erfarenheter av internationella och globala verksamheter får smälta samman till något gemensamt. Att upptäcka likheter i folkbildningstanken och i det globala intresset kan snabbt leda till att nya nätverk och kurser startar. De exempel som presenterats under projektarbetets gång borde kunna fungera som utgångspunkt för vidare diskussioner inom den nordiska folkhögskolerörelsen. Det norska projektet ”Pedagogikk for de Rike” skulle ha möjlighet att vara ett sådant illustrerande exempel att börja med. Det är viktigt att diskutera såväl olika förutsättningar och processer för den globala pedagogiken, som förväntade resultat av sådan verksamhet. Vilket ska syftet vara?

Det ser alltså ut som om de förhållanden som projektet har belyst kan utgöra basen för en folkhögskolepedagogik (folkehøgskolepedagogikk) som leder fram till ett ”aktivt medborgarskap” med globala förtecken. Ett argument varför det är viktigt för folkhögskolorna att försöka utveckla detta är att särskilt deras unga

---

¹⁷ Ett bra tillfälle att börja är på NFRs vårkonferens i april 2008!

elever idag inte kommer undan de globala frågorna. Ytterligare ett är kanske att den nordiska folkhögskolerörelsen i europeiska debatter och konferenser skulle kunna vara stolt över att ha en samnordisk global folkbildningspedagogik att ”exportera”?

Möjligheter till en gemensam global folkbildningspedagogik

Vad skulle då en nordisk global folkbildningspedagogik kunna vara? Den traditionella nordiska folkbildningen har vuxit fram i fyra olika kontexter eller nationella sammanhang med relativt stabila samhällsförhållanden och en befolkning som varit jämförelsevis etniskt homogen. Men världen krymper med den pågående globaliseringen och många olikartade kulturer, religioner och värderingar finns med ens nära inpå – var och en tvingas anpassa sig till ett alltmer dynamiskt samhälle, både som individ och grupp. Det som vi skulle kunna kalla för en ”global folkbildningspedagogik” uppstår, enligt min tolkning, som ett svar på tidsbundna förändringar i omvärlden. Hur utformar vi mot denna bakgrund en nordisk plattform för en ”global folkkupplysningspedagogik” (eller global folkehøgskolepedagogikk)?

I projektansökan formulerades att ett framtida syfte med detta projekt skulle vara att lägga grunden för ett samnordiskt folkbildningsdidaktiskt pedagogiskt utvecklingsarbete. Den avsikt som uttrycktes var att senare producera en gemensam vitbok/lärobok. Om detta fortfarande är aktuellt, så kan man fråga sig på vilka grunder detta kan göras när synen på folkbildningsrollen som vi har sett skiljer sig åt i de fyra länderna i flera dimensioner – filosofiskt, politiskt, i praktisk verksamhet. I det filosofiska ingår idéer och tankar som folkbildningen traditionellt vilar på, och där bland annat bildningsbegreppet står i centrum. En dimension i politiken är den ideologiska, en annan är politisk handling där förhandlingar om tolkningsutrymme är avgörande. Inom politikens gränser upprättas ekonomiska ramar och andra förutsättningar som skapas på samhällsnivåer med mandat att besluta i frågor som berör folkhögskolan. Den praktiska verksamheten är i sin tur resultatet av många människors aktiva och mer eller mindre förenade handlingar, i en process där de samtidigt måste förhålla sig till både det filosofiskt och politiskt skapade. I folkhögskolans värld har demokratitanken traditionellt fungerat som ledstjärna.

Här ovanför i berättelserna om de nordiska folkhögskolornas pedagogik har särskilt framhållits vikten av internatet, helheten i studiesituationen och situationsbaserat lärande, upplevelser, projekt och kulturträffar. Även om det formulerades utifrån finländska förutsättningar, så menar jag att det också framkommit som viktigt i de andra ländernas folkhögskolor. Trots olikheterna finns åtskilligt som man kan känna igen som en gemensam grund. För att få syn på vad som händer i det särskilda demokratiska sammanhang för lärande som folkhögskolan utgör kan man ta hjälp av begreppet ’situerat lärande’¹⁸. Med begreppet ’överföring’ eller

---

¹⁸ Jfr begreppet ’situerat lärande’. Se Säljö, Roger. 2000. *Lärande i praktiken. Ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Bokförlaget Prisma.

transfer, kan man sätta fokus på om och hur det man lär sig på folkhögskolan i globala frågor kan omsättas och överföras för användning i vardagslivets globala sammanhang.¹⁹

Avslutande diskussion och slutsatser

På vilket sätt har då folkhögskolorna tagit till sig utmaningar som följer med förväntningarna på insatser för hållbar utveckling och globalt ansvar? När det gäller att förstå inriktningen i internationaliseringsarbetet kan man anlägga åtminstone två perspektiv på vad det handlar om.

Å ena sidan kan det vara folkbildningens särskilda metoder och kunskapssyn som vi i dessa sammanhang skulle kunna benämna ”*global folkbildningspedagogik*”. Det handlar då om de nordiska folkhögskolornas didaktiska frågor, alltså utbildnings- och kursdesignen i stort. En viktig och intressant aspekt är hur en globalt hållbar undervisning och praktik ser ut i handling. Man kan säga att i alla de nordiska länderna uppvisas exempel på ambitioner att genom sina insatser, metoder och undervisningens innehåll hjälpa människor till självutveckling och kunskap för att kunna ta ansvar för sina liv i det samhälle de lever. Det som frammanas är bilder av en pedagogik som bygger på respekt för människors villkor och kulturmöten som kan fungera för människor över hela jorden och då även under knappa omständigheter. Detta gäller alltså *vad man gör i handling – hur det går till pedagogiskt*.

Om vi ytterligare snävar in perspektivet med siktet på aktiviteternas innehåll, så kan vi å andra sidan finna något som vi kanske skulle kunna kalla för en gemensam nordisk ”*globalpedagogik*” eller internationaliseringspedagogik. Ytterst handlar detta om verksamhetens *syften*. Det skulle kunna gälla vilka frågor och moraliska ställningstaganden man väljer att aktualisera för att påverka och fostra, eller med ett annat ord ”upplysning” i gemensamma internationella och globalt viktiga frågor. I alla länderna finns aktiviteter som bygger på alternativa (mer eller mindre radikala) synsätt på hur man bör och kan leva, till skillnad från att leva oreflekterat efter marknadens (ekonomiska) principer. Det handlar då om värden och ideologiska grunder för sitt engagemang och kan gälla globala miljöfrågor och att lära sig leva ekologiskt rätt, eller om konsumtion och rovdrift som motsättning till mer andliga värden och rättvisa. Alla länderna har också uppvisat exempel på att man där man finns arbetar i solidaritet med eller för sina medmänniskor.

---

¹⁹ Jfr också ’överföring’, eller ’transfer’, av kunskaper mellan olika miljöer med generella egenskaper som möjliggör interaktiva handlingar. Sådana miljöer måste innehålla uppgifter som går ut på att utforska idéer och situationer i samarbete med andra i olika sociala gemenskaper. Se t ex Tuomi-Gröhn, Terttu & Engeström, Yrjö. 2003.

”Conceptualizing transfer: from standard notions to developmental perspectives.” i Terttu Tuomi-Gröhn & Yrjö Engeström (Eds). *Between school and work: New perspectives on transfer and boundary-crossing*. (pp 19–38) Amsterdam: Pergamon.

Men det finns också skillnader i grundförutsättningarna som folkhögskolorna i de nordiska länderna har att hantera. Arbetet bland invandrare i respektive land, är en både intressant och viktig verksamhet som skiljer sig mycket mellan länderna. Man skulle också kunna se det som problematiskt att ramvillkoren för detta arbete skiljer sig så mycket som det gör. I Sverige med många invandrare av olika nationaliteter, som också ofta har svårt att ta sig in på arbetsmarknaden, har folkhögskolan fått i uppdrag av staten att erbjuda viss verksamhet för denna målgrupp. I Finland som inte har särskilt många invandrare är det främst folkhögskolor i de ryska gränstrakterna som engagerar sig för sina ryska invandrare. I danska och norska folkhögskolor med sin karaktär av ungdomsskola har inte folkhögskolorna alls samma betydelse som platser för kulturmöten vilket främst de svenska folkhögskolorna med många vuxna elever ibland kan vara. Ett problem som lyfts fram i sammanhanget i relationen till invandrare är att skolformen inte meriterar för fortsatta studier och därför exempelvis i Danmark ofta väljs bort av ekonomiska skäl.

Kartlägningsarbetet har aktualiserat några särskilt intressanta och problematiska frågor som är viktiga att lyfta fram i de internationella och globala sammanhangen. Bland de aktiviteter som folkhögskolorna initierar och driver, eller samverkar i, finns sådana som ibland får konsekvenser som man inte räknat med och som i vissa avseenden är oönskade. Ibland får handlandet konsekvenser i konflikt med folkbildningens allmänna mål eller ideologiska grunder. Folkbildningens goda vilja utmanas när den ställs i motsättning till de medel man använder. Verksamheten kan i vissa avseenden te sig både mer motsägelsefull och mer konfliktfylld än vad som är önskvärt. För att kunna fatta reflekterade beslut som man kan stå för, så är det viktigt att lyfta fram och diskutera grunderna för sina val.

En sådan fråga gäller varför folkhögskolorna överhuvudtaget arbetar med det internationella. Är det främst en anpassning i tiden för att locka till sig ungdomar genom att möta deras intressen – eller bygger det på ett faktiskt och ärligt intresse för global utveckling och internationella (viktiga) frågor? Ytterligare en fråga kopplad till detta gäller den globala klimatfrågan som folkhögskolor i alla länderna engagerar sig i. Eftersom alla också har kurser där resor i olika former ingår för både elever och lärare, så aktualiseras frågan om motiven till varför det sker. Reser vi därför att vi vill utvecklas som personer (självutveckling) – eller finns motivationen i en genuin önskan att möta och arbeta ihop med andra, och kanske för en bättre värld? Hur som helst ställs för folkbildningen goda syften, sociala, kulturella och ekonomisk utveckling i fattiga länder, mot befarade negativa konsekvenser för miljön på grund av de skador som de stora transportsystemen skapar. Detta uppenbaras i en tid då risker för globala klimatförändringar allt oftare lyfts fram som ett världsomspännande hot.

Begreppet hållbar utveckling gäller som framkommit olika materiella och sociala förhållanden i samhällsutvecklingen och vilken riktning den bör ta. Hållbar utveckling som begrepp bär därför en betydelse i riktning mot framtiden och

implicerar eller förutsätter att det handlar om att ta ansvar. Det är ett begrepp som används allt oftare i diskussioner om miljön men också om många andra samhällsproblem och deras lösning. Ibland är det starka ekonomiska intressen som talar. I den meningen är det ett politiskt begrepp som fylls med innehåll av dem som talar, tolkar och omsätter det i handling. Eftersom folkhögskolorna ofta ägs eller drivs av huvudmän som är civila eller politiskt styrda samhällsorganisationer som bygger på ideologiska värden, så är det rimligt att anta att begreppet hållbar utveckling med lämplig förkultivering skulle kunna slå rot i den nordiska folkhögskolans mylla – men då utifrån den självbild som värnar om humanism och en demokratisk samhällsroll. Det är ett initiativ som den nordiska folkhögskolan borde ta!

Referenser

- Dahlgren, Lars-Owe. 1990. *Undervisningen och det meningsfulla lärandet*. Linköpings universitet: Skapande vetande, rapport nr 16.
- Eriksson, Lisbeth. 2003. "Folkbildning i integrationens tjänst?" i *Årsbok om folkbildning 2003*, Stockholm: Föreningen för folkbildningsforskning. (s 87–96)
- Eriksson, Lisbeth. 1998. *Folkhögskolan som mångkulturell mötesplats*. Stockholm: Folkbildningsrådet.
- Finlands Folkhögskoleförening. 2006. KANSA(=folket)-projektet rapport, översättning stencil. Utifrån diskussioner förda vid finska folkhögskolor om att stödja och främja aktivt medborgarskap.
- Landström, Inger. 2004. *Mellan samtid och tradition – folkhögskolans identitet i kursutbudets yrkesinriktning*. Akademisk doktorsavhandling. Linköping Studies in Education and Psychology No 99, Institutionen för beteendevetenskap, Linköpings universitet.
- Larsson, Staffan. 2006. *Didaktik för vuxna – tankelinjer i internationell litteratur*. Stockholm: Vetenskapsrådets rapportserie 12:2006.
- Nordisk Folkhögskoleråds projektansökan till Cirius Nordplus Voksen; samt Cirius svar om beviljade medel från den 7 juni 2006.
- Svanberg Hård, Helene. 1992. *Informellt lärande. En studie av lärprocesser i folkhögskolemiljö*. Akademisk avhandling, Linköpings universitet, Institutionen för pedagogik och psykologi.
- Säljö, Roger. 2000. *Lärande i praktiken. Ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Bokförlaget Prisma.
- Tuomi-Gröhn, Terttu & Engeström, Yrjö. 2003. "Conceptualizing transfer: from standard notions to developmental perspectives." i Terttu Tuomi-Gröhn & Yrjö Engeström (Eds). *Between school and work: New perspectives on transfer and boundary-crossing*. (pp 19–38) Amsterdam: Pergamon.
- Årsbok om folkbildning 2003*, Stockholm: Föreningen för folkbildningsforskning. 2003. (Beställning per e-post: anders.ekman@folkbildning.net, info: <http://www.folkbildning.net/fb-forskning>)

Bilagor

Bilaga 1. "Tankedokument/projektplan" (2006-12-15). Inför första mötet utarbetades en arbetsplan som därefter reviderats något efter diskussioner och nya uppslag. Inger Landström (s 1-2 rev 2007-06-04).

Bilaga 2. "Enkät till projektgruppen" (2007-08-23).

Bilaga 3. "Danmark ..."

Bilaga 4. "Finland ..."

Bilaga 5. "Norge ..."

Bilaga 6. "Sverige ..."